

Revolucija u shvatanju nejednakosti

Bestseller iz oblasti društvenih nauka, "Kapital u XXI veku" Francuza Tome Piketija, upravo je objavljen i na srpskom jeziku. Knjiga je do danas prodana u preko 150.000 primeraka u Francuskoj i u preko 450.000 primeraka u SAD

Magnus opus Tome Piketija, direktora studija na *École des hautes études en sciences sociales* (EHESS) u Parizu i dobitnika nagrade za najperspektivnijeg ekonomistu u Francuskoj 2002, "Kapital u 21. veku", originalno štampano 2013. na francuskom jeziku u izdanju izdavačke kuće *Seuil*, monumentalna je i neizbežna referenca za one koji žele da se temeljno informišu o nejednakosti i nelegitimnoj raspodeli bogatstva i prihoda, ne samo u savremenom svetu, nego i u istorijskoj vertikali postojanja kapitalizma kao društveno-ekonomske formacije. U izdanju Akademске knjige iz Novog Sada, upravo je izašao i srpski prevod ove knjige.

U pitanju je, nesumnjivo, klasični bestseller u društvenim naukama, pa i šire. Zanimljivo, to je postao tek nakon što je preveden na engleski jezik 2014. Naime, knjiga je do danas prodana u preko 150.000 primeraka u Francuskoj, kao i u preko 450.000 primeraka samo u SAD. Tako je prema "Njujork tajmsu" Piketijev spis 13. aprila 2014. bio na 16. mestu najbolje prodavanih knjiga u SAD, 4. maja je zauzimao petnaesto mesto, 11. maja četvrto, da bi već 25. maja i 1. juna u časopisu konstatovano da je reč o najprodavanijoj knjizi u tom periodu u SAD. Uprkos kritičkoj noti, što je potpuno razumljivo ako znamo ideološko-političku liniju uredništva, i "Economist" priznaje uspeh knjige, a u pojedinim eminentnim časopisima se čak govori i o "piketimaniji". Možda se najzanimljivija i najprodornija

ocena ovog dela može naći u francuskom časopisu "Socioloži": "Reč je o objašnjavačkoj snazi analize koja daje smisao epohi u kojoj živimo."

KAPITALIZAM DIVLJIH ZVERI

Piketijeve teze su uzrokovale zapaljivu debatu s obe strane Atlantika: naročito one koje obrađuju aktuelne tendencije "kapitalizma divljih zveri", kako je današnji neoliberalni kapitalizam nazvao bivši nemački kancelar, socijaldemokrata Helmut Šmit. U najkraćem, autor u studiji analizira dinamiku raspodele bogatstva i nasledne imovine od XVIII veka do danas, pre nego što će doneti neke zaključke o perspektivama za XXI vek. Temeljeći svoje tumačenje na grupnim i obimnim istraživanjima u oblasti društvenih i ekonomskih nauka, te na impresivnom statističkom materijalu (knjiga ima blizu 1000 strana i sadrži mnogobrojne tabelarne ilustracije), Piketi ubedljivo pokazuje kako kapitalizam, po svojoj prirodi, predstavlja mašinu za fabrikovanje socijalnih nejednakosti, a pogotovo je to slučaj danas kada je čovek potpuno skrajnut u stranu na račun novog božanstva: kapitala i profita. Jedan od najznačajnijih doprinosa ove knjige je što se u njoj nude opipljivi i nesporni dokazi za tvrdnje raznih progresivnih intelektualaca, ali i društvenih pokreta (poput *Occupy Wall Street*, *Indignados* itd.), da se zapadna društva danas po pitanju socijalnih nejednakosti polako vraćaju tamo gde su bila pre jednog veka, kao i da je sasvim

utemeljena parola rečenih pokreta: "mi smo 99%". Iz tog razloga, nije preterana ocena Pola Krugmana da Piketijeva knjiga predstavlja "revoluciju načina na koji se shvataju tendencije dugog trajanja u pogledu nejednakosti", te da je efektivno reč o "knjizi godine, a možda i decenije".

U njoj se mogu pronaći fundamentalni podaci o nejednakostima na globalnom i nacionalnim nivoima, ali i o drugim ekonomskim parametrima. Široj javnosti svakako će biti interesantni podaci poput onog da je 2012. prosečan prihod po glavi stanovnika na svetskom nivou iznosio 760 evra, a da je BDP po glavi stanovnika sveta iznosio 10.100 evra. Uz pomoć mnoštva podataka do kojih je došao u toku svog petnaestogodišnjeg istraživanja, Piketi daje još niz informacija interesantnih za mnogo širu publiku od one stručne. U odeljku koji se bavi "menadžerizacijom sveta", on navodi podatak da je od 2000. do 2010. godine u top 0.1 odsto najbogatijih ljudi u SAD, samo pet odsto glumaca, sportista i ostalih svetski poznatih umetnika za koje svakodnevno

AUTOR I DELO: Toma Piketi i izdanje knjige na srpskom

Izdavač: Akademika knjiga, Novi Sad

čitamo da godišnje zarađuju stotine miliona dolara. Sa druge strane, čak 60 do 70 odsto pripadnika top 0,1 odsto u SAD čine menadžeri. Naravno, centralni ekonomski problem koji knjiga obrađuje tiče se sve manje razlike između povrata na kapital i ekonomskog rasta (u procentima) koji presudno utiče na rast socijalnih nejednakosti, i zahteva malo više čitaocve pažnje.

Već u uvodnom delu, Piketi se ograđuje od toga da je sposoban da sa sigurnošću predvidi "u kakvoj će se formi kapital pojaviti 2063. godine", pa moli čitaoce da mu "progledaju kroz prste" što je možda pomalo i pretenciozno nazvao knjigu "Kapital u XXI veku". U delu u kom se Piketi bavi analizom sopstvenih podataka, mapiranjem i raščlanjivanjem problema, nema previše toga da mu se progleda kroz prste: analiza je konzistentna i dragocena. Na nekoliko mesta on u marksističkom duhu (iako sebe ne smatra marksistom) naglašava da je istorija distribucije bogatstva oduvek bilo duboko političko pitanje, te da su cena kapitala i pogotovo moguće dugoročne strukturne divergencije, uvek delom socijalni i politički konstrukti. Pri analizi ekonomskih parametara u XX veku, Piketi konflikte iz

prethodnog stoleća označava kao ratove oko privatnog vlasništva, kapitala i globalne distribucije bogatstva. Pošto naglašava i to da onaj koji pokuša da se bavi nejednakostima nikada to ne čini iz neutralne pozicije, onda je na osnovu njegove analize jasno da je Piketi, pošto već nije neutralan, znatno bliže marksističkoj analizi (političke) ekonomije nego liberalnom shvatanju ekonomije koju vodi nekakva "nevidljiva ruka". Sa druge strane, prisutna je i evidentna razdaljina između Piketija i Marksa.

VEK SLIČAN PRETPROŠLOM

Istorijski, u knjizi se često naglašava sličnost između današnjeg vremena i perioda pre Prvog svetskog rata, ali i XIX veka u celini. Naime, XIX vek je bio prvi u kom je viđen održivi rast proizvodnje, ali je veliki deo populacije video malo ili nimalo koristi od rasta u ekonomskom učinku pospešenim industrijalizacijom. Modernizacija koju je obeležio ekonomski rast sa jedne i stagnacija u nadnicama sa druge strane, bila je kontekst u kom je razvijena misao naučnog socijalizma sa Marksom. Od neoliberalno-konzervativne (kontra)revolucije naovamo, Evropa i svet su se nakon "30 slavnih godina" (1945-1975, tokom kojih su nejednakosti bile znatno manje nego danas i u odnosu na period pre Prvog svetskog rata) vratili

na put iz XIX i početka XX veka, bar kada je distribucija bogatstva u pitanju.

U Italiji, na primer, između 1970. godine i 2010. privatni kapital porastao je sa 240 odsto na 680 odsto ukupnog nacionalnog dohotka. Paralelno sa ovim trendom prema Piketijevim navodima, pogotovo u devedesetim godinama, došlo je do značajnog pada u udelu nacionalnog dohotka koji je odlazio na nadnice i rad, čime je značajno povećana razlika između ukupnog prihoda od kapitala (povrata od kapitala) i sakupljenog poreza na dohodak. Interesantno je da se ovom preseku stanja tokom procesa revitalizacije društava ogromnih ekonomskih razlika iz XIX veka, odnosno disproporciji između dohotka od kapitala i dohotka od rada, moraju pridodati i "radnici" koji su danas kao "menadžeri", u svojim prihodima čak i nadmašili vlasnike kapitala. Otuda Piketi zaključuje da danas živimo u "svetu menadžera" koji su danas, za razliku od XIX veka, dodatni faktor koji utiče na radikalnu ekonomsku stratifikaciju, odnosno na ekonomske nejednakosti, i da danas, paralelno sa podelom na rad i kapital imamo i podelu unutar (prihoda od) rada – pri čemu svedočimo međusobnom podupiranju "dva tabora" buržoaske klase – menadžera sa jedne i vlasnika kapitala sa druge strane (mada Piketi ne koristi termin "buržoaska klasa").

Iako se u svojoj analizi pre svega fokusira na države "razvijenog zapada", među kojima najviše na Veliku Britaniju, Francusku i SAD, u analitičkom delu ove knjige svakako možemo pronaći i mnogo toga primenjivog na današnju Srbiju koju Piketi, inače, u svojoj knjizi spominje samo jednom (i to manje-više nasumično, u fuznoti poglavlja o "Prihodu i kapitalu"). Najpre, čitaocima u Srbiji može da bude interesantno šta Piketi ima da kaže po pitanju najznačajnijih faktora pri rastu ekonomskih nejednakosti. Pored sporijeg ekonomskog rasta, on navodi i privatizaciju, kao i *catch up* fenomen u osamdesetim i devedesetim godinama – odnosno fenomen "sustizanja" koji najjasnije prepoznajemo u postsocijalističkoj Evropi kojoj pripada i Srbija. Takođe je interesantno to što Piketi govori o rastu koji može neke ljude da ošteti, a drugima da obezbedi benefit. Dalje, on navodi to da država čije su firme u stranom vlasništvu može imati visok domaći proizvod, ali znatno niži nacionalni prihod po glavi stanovnika jer su profit i rente koje izlaze iz države izuzete iz konačne računice. Piketi objašnjava i da je iskustvo pokazalo da su šanse za pozitivni ekonomski ishod veće ako su države u stanju da investiraju same u svoj razvoj. Sve ove tvrdnje dodatno su obrazložene i što je još važnije, više su nego relevantne za današnju Srbiju u kojoj dominiraju termini kao što su "rast BDP-a" i "strane investicije".

RAT ILI POREZ

Piketi se ne zadržava samo na komparativnoj, dijahronoj i sinhronoj, istorijskoj analizi, već pokušava da ponudi i rešenja za aktuelnu socijalno neodrživu situaciju u kojoj se nalazi globalno kapitalističko društvo. Njegova teza je da samo rat ili progresivni porezi mogu zaustaviti ovu dinamiku premanentnog povećavanja nejednakosti u savremenom svetu. On se tu ponovo služi jednom istorijskom paralelom. Naime, nakon kraha iz 1929. i još više posle Drugog svetskog rata, države su uvodile progresivne poreze sa poreskim stopama koje su čak imale i konfiskacioni karakter za bogatstva koja su tada procenjena kao prekomerna. SAD i Britanija su išle najdalje sa tim "kažnjavalačkim" porezima na najviše razrede kada je u pitanju dohodak (90 odsto Velika Britanija i više od 70 odsto SAD od tridesetih do osamdesetih godina) i nasledstvo (oko 80 odsto u istom razdoblju). U pitanju su dakle iste države, koje su nakon dolaska Regana i Tačerove na vlast, najbrutalnije smanjile ove poreze (danas se oni kreću u najboljem slučaju oko 40 odsto). U Francuskoj i Nemačkoj su date poreske stope bile na nižem nivou do osamdesetih godina, ali su i doživele manji pad pod neoliberalnom kontrarevolucijom. Zanimljivo je podsetiti se da su najveći kritičari današnjeg francuskog predsednika Fransoa Olanda, koji je u predsedničkoj kampanji najavljivao uvođenje poreske

stope od 70 odsto za najviše poreske razrede, dolazili iz anglosaksonskih krugova, tvrdeći da je reč o klasičnim "populističkim" i "utopijskim" obećanjima i merama, te iz tog razloga socijalistu Olanda, koga je aktivno podržao i sam Piketi, obeležavali kao "najopasnijeg čoveka u Evropi" i vodili žestoku kampanju protiv njega u *mainstream* medijima: dok im ovaj, nepunih pola godine po dolasku na vlast, nije svojim socijal-defetizmom faktički pokazao da su na istoj liniji znanoj kao TINA (*There Is No Alternative*) i da nemaju potrebe za brigom.

Iz ovog primera u stvari proizilazi Picketjev glavni predlog da se pojača poreska presija na krupni kapital. On, slično poznatom srpskom ekonomisti i bivšem stručnjaku Svetške banke Branku Milanoviću, poziva da se uvede jedna vrsta solidarnog poreza na svetskom, ili bar na evropskom, planu (kako bi se izbegla poreska konkurencija između zemalja i egzil kapitala) koji bi uzeo u obzir tržišnu vrednost celokupnih finansijskih, profesionalnih (bankarski depoi, akcije, obaveze itd.) i građevinskih aktiva, kao i dugova. Piketi tako predlaže tri potencijalne varijante ovog poreza na privatni kapital.

Prema prvoj varijanti, to bi bilo 0 odsto ispod 1 milion evra, 1 odsto između 1 i 5 miliona evra i 2 odsto iznad 5 miliona. Druga varijanta predlaže 5 ili 10 odsto na kapital iznad 1 milijarde evra; i, najzad varijanta 3:0:1 odsto ispod 200.000 evra, i 0,5 odsto između 200.000 i milion evra. Ovo su, uglavnom, evrocentrični predlozi koji imaju vrednost samo u zapadnom kontekstu, ali i malo dodira sa trećim i postsocijalističkim svetom. U suštini, Piketi je ideološki vrlo jasan zalažući se za "adekvatnu reaktualizaciju socijaldemokratskog i liberalnog poreskog programa iz prošlog veka", što bi se upravo postiglo odbranom socijalne države i progresivnog poreza na prihode na globalnom planu. Na temelju toga, on pledira i za porez na privatnu imovinu na godišnjem nivou od 1 odsto, ako njena vrednost prelazi milion evra, tj. 2 odsto ukoliko je vrednost imovine viša od 5 miliona evra, ili 5 ili 10 odsto ukoliko je ista iznad jedne milijarde.

Jedna vinarija, čitavo podneblje

Vinski put – Plantaže

Vinski putevi, najčešće, obuhvataju staze i predele, kulturu i običaje, vino i gastronomiju u određenom vinskom regionu. Retkost je, međutim, da čitavo jedno podneblje doživite u okviru samo jedne vinarske kuće, a upravo to omogućava specijalni program vinskog turizma „Vinski put“, koji je vinarija „Plantaže“ iz Podgorice predstavila na Sajmu turizma.

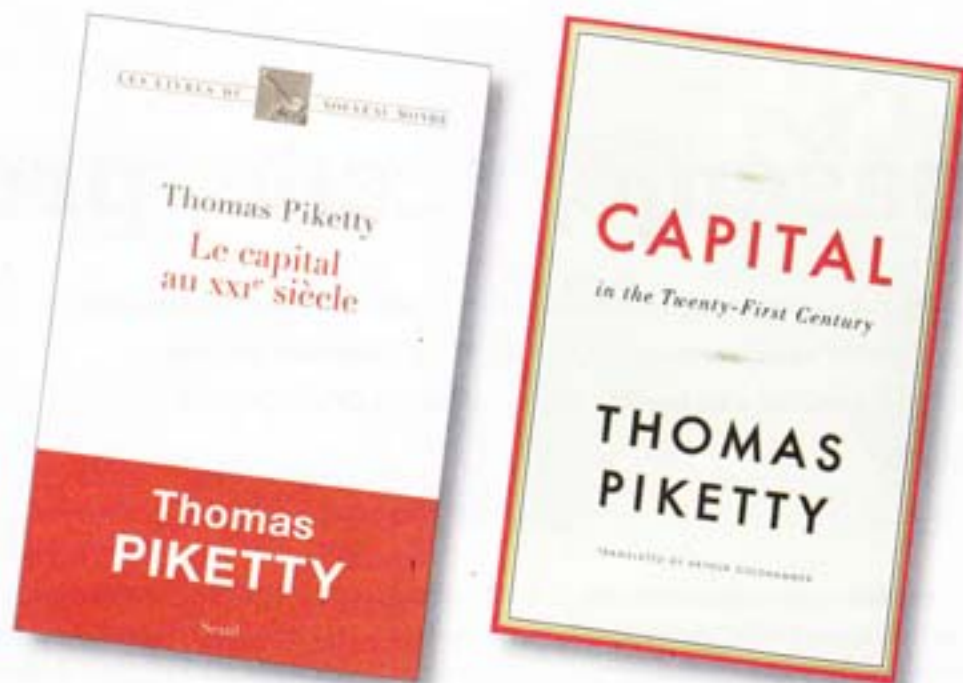
U okviru različitih tematskih programa, „Plantaže“ vas vode kroz tri različita podruma, vinoteke i restorane Plantaža – kroz autentičan svet mirisa i ukusa crnogorskog podneblja, određenog morem, planinama, jezerom, nepreglednim vinogradima i pejzažima slikanim suncem, vodom, kamenom i vinovom lozom koja rađa autentična vina. Posebnu atrakciju predstavlja jedinstveni vinski podrum Šipčanić čija vrata su od nedavno otvorena i za individualne posete.

Pored specijaliteta Skadarskog jezera, krpa i ukleje, svežih morskih plodova i najplemenitije vrste jadranskih riba, sa planina stižu najbolji crnogorski pršut i izuzetni domaći sirevi. Domaće specijalitete prati širok dijapazon vina Plantaža – od penušavih i belih – svežih ili barikiranih, preko osvežavajućih rozea do crvenih – voćnih i pitkih ili snažnih i odležalih vina. Za kraj – tu je i autentična crnogorska lozova rakija od sorte vranac.

KORISNA UTOPIJA

Ovaj ekonomista kvalifikuje takav porez kao "korisnu utopiju", a isti bi bio i

SVETSKI BESTSELER:
Francusko i englesko
izdanje "Kapitala..."

adekvatno oruđe za utvrđivanje finansijske transparentnosti. Rečeno oruđe bi, naime, omogućilo da se etablira finansijski katastar, jer su danas podaci o imovini i bogatstvu, čije je deklarisanje nominalno obavezno, nepotpuni, čime se ide naruku najbogatijima. Naravno, takav porez je "utopija" jer je teško očekivati da bi čak i evropske vlade bile spremne na zajednički korak, ali sam autor u nedavno datim intervjuima govori da bi Nemačka, uz pritisak južnoevropskih i severoevropskih zemalja u krizi, i uz podršku levih vlada Francuske i Italije, verovatno popustila, čime bi se nepovratno otvorio put za operacionalizaciju njegovih ideja. Nažalost, levičarske vlade i dalje vode retrogradnu politiku "stezanja kaiša" i podvrgavanja interesima dominantnih klasa kada su porezi u pitanju. I, ako bismo govorili o nedostacima ovog kapitalnog dela iz oblasti ekonomije i društvenih nauka, onda je to upravo nepostojeći, ili bar nerazvijen aparat klasne analize koji bi nam svakako pomogao da lakše razumemo nepreglednu masu citiranih podataka.

Naime, nejednaka raspodela bogatstva i prihoda je svakako jedna od istorijski najraspravljanih tema. Piketijev "Kapital u XXI veku" nam, u tom smislu, donosi vredne i sažete podatke nad kojima moramo da se zamislamo. Neki podaci opšteg tipa kažu da je prosečni prihod u Evropskoj uniji u 2012. iznosio 2040 evra, a u SAD 3050 dolara po glavi stanovnika, dok je u Africi on iznosio 200 evra, uz istovremenu socijalnu stratifikaciju u zapadnom svetu koja polako dostiže

nivo koji je bio karakterističan za kraj XIX i početak XX veka. Sa druge strane, Toma Piketi se već u uvodnom delu poziva na prvi član francuske Deklaracije o pravima čoveka i građanina iz 1789. godine u kom se kaže da "socijalne razlike mogu biti opravdane jedino u slučaju zajedničke koristi". Dakle, bez obzira na ideološku i političku poziciju, moramo da se zamislamo i odgonetnemo, može li se opravdati sistem koji je od 1997. do 2007. omogućio da deset odsto ljudi u SAD apsorbuje tri četvrtine ukupnog ekonomskog rasta, a top jedan odsto čak 60 odsto tog rasta. U tom ključu, treba se odmah zapitati i da li je Piketijev kejnzijski pristup možda lečenje pacijenta obolelog od raka čašicom toplog čaja? A pogotovo je zanimljivo pitanje autorove "vere" u voluntarizam političkih elita.

NEMOGUĆA MISIJA?

Ako apstrahujemo marksističko shvaćanje jednakosti na nivou proizvodnje i njegovu superiornost u odnosu na Piketijevo socijal-liberalno razumevanje jednakosti na nivou distribucije (koje je pak nesumnjivo progresivnije od onoga što imamo danas), zbunjuje autorovo ignorisanje činjenice da evropska socijalna država nije ni pošto bila rezultat nekog "prosvetljenog demokratskog kapitalizma", već prevashodno straha vladajućih ekonomskih klasa od revolucionarnih radničkih mobilizacija na Zapadu i "bauka" komunizma s Istoka. Smanjivanje socijalnih nejednakosti od kraja Prvog svetskog rata pa sve do 1980-ih, kada dolazi do krize real-socijalizma i slabljenja sindikata

na Zapadu, posledica je, dakle, klasne borbe i koncesija izvojevačkih snažnim pritiskom "odozdo", a ne neke slobodne volje političkih oligarhija za trajnim uvođenjem visokog progresivnog oporezivanja na planu nacionalnih država.

U kontekstu drugog talasa globalizacije, slabosti radničkog pokreta i njegovih ekonomskih i političkih organizacija, tj. predominacije rada nad kapitalom, globalno progresivno oporezivanje, kao i druge socijaldemokratske mere, u podjednakoj meri su mogući kao i neka potencijalno poželjnija kvalitativna promena postojećeg društveno-ekonomskog sistema kapitalizma koji je strukturno, kako to odlično pokazuje Piketi, zasnovan na nejednakostima (drugim rečima, bez jače mobilizacije depriviranih slojeva i radikalne promene odnosa u klasnoj borbi, i jedna i druga politika predstavljaju nemoguću misiju). U tom smislu, Piketijev najveći doprinos se ogleda u tome što nam je dao zaista impresivnu faktografiju za razumevanje društvenih nejednakosti i što je ovo pitanje opet vratio u centar intelektualne debate. Pored toga, ovom bivšem savetniku socijalističke kandidatkinje za predsednicu Republike 2007. Segolen Roajal, koji je dugo godina bio blizak Socijalističkoj partiji, a 2012. u otvorenom pismu u "Mundu" i javno pozvao građane da glasaju za Fransoa Olanda, treba odati priznanje i za doslednost jer je, upravo zbog izneveravanja predizbornih obećanja, odbio da primi legiju časti koju mu je 2014. dodelila socijalistička Vlada.

FILIP BALUNOVIĆ I IVICA MLADENOVIĆ